

Kniga i knigotorgovlja v Rossii v XVI—XVIII vv. Sbornik naucznych trudov. Leningrad 1984, 143 s., nlb. 25

Książka ta jest kolejnym tomem wychodzącej od 1965 roku w Związku Radzieckim serii Biblioteki Akademii Nauk ZSRR dotyczącej historii książki¹. Tematyka jest dość szeroka. Obejmuje drukarstwo, handel książką, biblioteki, kopiowanie książek, rezultaty i perspektywy badań przeprowadzonych w Bibliotece Akademii Nauk Związku Radzieckiego nad problemem: „Książka w Rosji do połowy XIX w.”

Zbiór otwiera artykuł S. P. Łuppowa: „Kniga v Rossii do serediny XIX v. Itogi i perspektivy issledovanij po dannoj probleme naučnogo kollektiva Biblioteki Akademii Nauk SSSR” (s. 7—13). Autor podkreśla duże osiągnięcia badawcze w ciągu 10-letniej działalności specjalnego oddziału biblioteki zajmującego się historią książki epoki feudalizmu, tj. do lat sześćdziesiątych XIX w. Historia książki pojmowana jest wieloaspektowo. Rozpatruje się ją jako część historii kultury i nie przeciwstawia się książce drukowanej książce rękopiśmiennej (jest to założenie metodyczne tzw. szkoły leningradzkiej). Tym sposobem bierze się pod uwagę następujące problemy badawcze: tworzenie książki, jej rozpowszechnianie, czytelnictwo oraz tworzenie bibliotek i księgozbiorów. Łuppow rysuje również bliższe i dalsze perspektywy badań. Są one bardzo ambitne. Do końca XX w. seria monografii ukazujących się pod tytułem „Kniga v Rossii...” obejmie cały okres historii ruskiej książki od czasów najdawniejszych do połowy XIX w., a liczyć będzie 30 tomów. Planuje się również publikację najciekawszych źródeł archiwalnych do historii książki.

Zagadnieniem historii drukarstwa w Rosji poświęcone są trzy artykuły. W pierwszym z nich („Zametki o moskovskom staropečatanii. 2. »Slobodskaja Psaltir« i knigopisnaja masterskaja Ivana Groznogo”, s. 14—26) A. A. Amosow przedstawia ciekawy problem wykorzystania niedatowanych starodruków do datacji rękopisów. Autor drobiazgowo analizuje sposoby ustalania czasu druku tych albo innych składek książek drukowanych w szesnastowiecznych drukarniach, co może być wykorzystane w badaniach nad datacją rękopisów napisanych na papierze mającym takie same filigrany, co wydawnictwa drukowane. W ten sposób A. A. Amosow dokonuje rewizji wyników badań B. M. Kłossa². Według niego powstały w drukarni Adronnika Niewieży „Slobodskoj Psaltir” daje możliwość datacji „Licevogo letopisnogo svoda Ivana Groznogo”. Oba te dzieła powstały równocześnie.

B. W. Sapunow w swoim artykule „Ivan Fedorov i Renessans na zemljach jugo-zapadnoj Rusi” (s. 27—35) analizuje drukarską działalność Iwana Fiodorowa na Ukrainie. Działalność ta była „logicznym przedłużeniem jego pracy w Rosji” (s. 27), a drukowanie książek w Moskwie, Ostrogu i Lwowie było jednym z przejawów Renesansu na ziemiach ruskich. Autor przypisuje Fiodorowowi nie tylko aktywną, ale i prekursorską rolę we wszystkich niemal dziedzinach życia duchowego i społecznego połowy XVI w. Ten bogaty portret duchowy drukarza nie znajduje pełnego potwierdzenia w materiałach źródłowych³. Trudno przyjąć ustawienie na jednym poziomie działalności tak wielkich przedstawicieli Odrodzenia, jak Leo-

¹ Ukazały się m. in. następujące publikacje: *Sbornik statej i materialov Biblioteki AN SSSR po knigovedeniju*. [Vyp.] 1—3. Leningrad 1965—1973; *Knigopečatanie i kniżnye sobranija v Rossii do serediny XIX v.* Leningrad 1979; *Kniżnoe delo v Rossii v XVI—XIX vv.* Leningrad 1980; *Russkie knigi i biblioteki v XVI—pervoj polovine XIX v.* Leningrad 1983.

² B. M. Kłoss *Nikonovskij svod i russkie letopisi XVI—XVII vekov*. Moskva 1980.

³ M. Gębarowicz *Iwan Fedorow i jego działalność w latach 1569—1583 na tle epoki Cz. 1: Poprzednicy. Roczniki Biblioteczne R. 13:1969 z. 1/2 s. 7.*

nardo da Vinci czy Albrecht Dürer z dokonaniem Iwana Fiodorowa, jak to czyni autor artykułu.

Artykuł O. S. Ostroja „Pervye izdaniija chudożestvennyh katalogov v Rossii i ich mesto v istorii otečestvennoj kul'tury (XVIII v.) (s. 124—139) poświęcony jest pojawiającym się w Rosji w XVIII w. katalogom zbiorów dzieł sztuki. O. S. Ostroja pokazuje ewolucję tego typu wydawnictw od prostych opisów inwentarzowych do poważnych przewodników opracowanych przez znawców sztuki. Autor zaznacza rolę, jaką odegrali w dziedzinie opisów dzieł sztuki tacy jej znawcy, jak: Jakub Sztelin, Ernest Minich (syn) i inni. Wynika z tego, że już w połowie XVIII wieku Rosja dysponowała szeregiem katalogów opisujących największe i najcenniejsze galerie sztuki.

Problemom księgarstwa poświęcone są trzy artykuły, napisane w oparciu o materiały źródłowe pochodzące z leningradzkiego oddziału Archiwum Akademii Nauk ZSRR i Biblioteki Akademii Nauk ZSRR.

N. A. Kopaniew w artykule „Repertuar proizvednij F. M. Vol'tera v Peterburskoj akademičeskoj kniżnoj lavke v seredine XVIII v. (1731—1761 gg.)” (s. 80—93) opierając się na zachowanych katalogach księgarni, ukazał duże zainteresowanie twórczością Woltera w Rosji w czasie, gdy nie było jeszcze tłumaczeń jego dzieł na język rosyjski. Było to możliwe tylko dzięki znajomości francuskich oryginałów. Tym sposobem przenikanie idei Woltera do Rosji było o wiele wcześniejsze niż wykazywały dotychczasowe badania. Artykuł uzupełnia wykaz dzieł Woltera będących w sprzedaży w księgarni akademickiej w Petersburgu w latach 1731—1761.

Archiwalne materiały księgarni akademickiej w Moskwie wykorzystał D. W. Tiuliczew w artykule „Rasprostranenie knig, izdannyh Akademiej Nauk na ruskom jazyke, v Moskve v 50-e gg. XVIII v.” (s. 94—114). Autor przeprowadza analizę asortymentu księgarni, analizę statystyczną comiesięcznych sprawozdań ze sprzedaży książek w moskiewskiej księgarni. Pozwoliło to na ukazanie zainteresowań czytelników moskiewszan. Największą popularnością cieszyły się kalendarze, a w dalszej kolejności: językoznawstwo, literatura piękna, prawnicza, historia, przyrodniczo-naukowe, wojskowość, filozofia i etyka, religia, ekonomia i gospodarka rolna. Interesujący jest pogląd autora, że 2/3 wszystkich wydań w języku rosyjskim było wyprzedanych. Świadczy to o dużym zapotrzebowaniu na wydawnictwa w rodzimym języku. Artykuł uzupełnia rzeczowo-statystyczna charakterystyka asortymentu moskiewskiej księgarni.

A. A. Zajcewa w swojej pracy „Assortiment kniżnoj lavki Akademii nauk v konce XVIII v.” (s. 140—165) publikuje nowe archiwalne materiały o petersburskim księgarstwie. Mimo iż zasięg chronologiczny badań jest dość krótki (4 lata), to jednak bogactwo źródeł pozwala na badania nad rolą czytelnictwa w życiu społeczno-kulturalnym na pograniczu XVIII i XIX w. oraz publiczności czytelniczej. Artykuł uzupełniono ogólnym wykazem sprzedaży książek w księgarni akademickiej od sierpnia 1794 r. do początku 1798 r.

Następne artykuły dotyczą historii bibliotek. Jeden z nich — P. I. Chotiejewa „Kniga o Francii iz biblioteki Petra I” (s. 52—55) — dotyczy odnalezionej niedawno w zbiorach Biblioteki Akademii Nauk ZSRR książki o Francji z superekslibrisem Piotra I. Pozwala to uzupełnić dotychczas znany stan ilościowy księgozbioru cara, który jest obecnie rozproszony. Do tej pory znana była tylko jedna książka z takim znakiem. Autor wysuwa hipotezę, iż mógł być cały kompleks książek z takim samym superekslibrisem. Tę hipotezę muszą jednak potwierdzić dalsze badania.

Artykuł I. N. Lebediewej „Biblioteka careviča Alekseja Petroviča” (s. 56—64) uogólnia wszystkie dotychczasowe badania nad tym interesującym księgozbiorem. Uzupełniają je najnowsze dane o odnalezionych niedawno książkach carewicza w Bibliotece Uniwersyteckiej w Helsinkach (ich wykaz zamieszczono na końcu artykułu). Być może, dalsze badania przyniosą kolejne uzupełnienie tego księgozbioru.

Bardzo interesujące zagadnienia znajdujemy w artykule T. P. Samsonowej „Teatral'no-muzykal'nij razdel biblioteki Szeremetevych” (s. 115—123). Na podstawie analizy nowych archiwalnych źródeł bada autorka zbiory muzyczne biblioteki rodu Szeremietiewów. Nie prowadzono wcześniej takich badań, dlatego został przedstawiony tylko przegląd książek i nut, uzupełniony nie znanymi dotychczas danymi biograficznymi N. P. Szeremietiewa, właściciela biblioteki i teatru.

Przedstawiony wyżej zbiór artykułów uzupełniony jest dwoma, odbiegającymi tematycznie od pozostałych. N. I. Bubnow w artykule „Pisateli-starooobrjadcy Sołowieckiego Monastyrja” (s. 36—51) przytacza dokładny spis książek autorstwa sołowieckich pisarzy-starooobrzedców w latach 1656—1682, z uwzględnieniem ich od-

bicia w spisach biblioteki solowieckiego monasteru z 1656 i 1685 r., dołączając współczesny spis tych książek. Materiały Bubnowa mają bardzo duże znaczenie w badaniach nad dziejami kultury rosyjskiej XVII w., a w szczególności schizmy w kościele prawosławnym.

Jednemu z popularniejszych w XVIII w. dzieł obcokrajowców o Rosji poświęcony jest artykuł E. A. Sawieljewej „Sovernaja i vostočnaja čast' Evropy i Azii F. I. Stralenerga i eë russkkie perevody v XVIII v.” (s. 65—70). Stralenberg, szwedzki oficer, dostał się do niewoli rosyjskiej po bitwie połtawskiej. Przebywał w Rosji 13 lat. Jego praca o historii Rosji przyniosła mu dużą popularność i została przetłumaczona na kilka języków, m. in. na język rosyjski. Rosyjski uczone W. N. Tatischev wysoko cenił tę pracę i był jej tłumaczem.

Przedstawiony zbiór artykułów dotyczących historii książki daje możliwość zapoznania się z tematyką badań prowadzonych w Związku Radzieckim w tym zakresie. Są to badania bardzo wszechstronne. Wykorzystuje się bardzo bogate zasoby archiwalne. Ich dalsza penetracja przyniesie zapewne nowe materiały i wyjaśni szereg nie znanych jeszcze problemów. Jest to publikacja niezwykle potrzebna historykowi książki, zwłaszcza ze względu na załączane materiały archiwalne. Należy oczekiwać kolejnych tomów tej potrzebnej serii.

Maria Juda